

Grandesa de la natura, petjada de l'home

Antoni Ubach
i Mortés,
exconseller del
Govern d'Andorra
d'Educació i
Cultura, de Treball
i Benestar social
(1982-1984),
director de la Caixa
Andorrana de
Seguretat Social
(1968-1982,
1984-1993)

Quan es va celebrar el 25è aniversari de la creació del règim andorrà de protecció social, el consell d'administració de la Caixa Andorrana de Seguretat Social va decidir organitzar un simposi d'escultures monumentals i va nomenar el crític d'art francès Gérard Xuriguera comissari d'aquest esdeveniment.

En els Jocs Olímpics de Seül de 1988 es va organitzar el que va ser, i crec que ho continua sent, el més gran simposi d'escultures monumentals: els dos comissaris varen ser els dos crítics d'art francesos d'origen català Pierre Restany i Gérard Xuriguera. Aquest simposi va tenir ressò internacional, perquè hi varen participar més de quinze escultors de tot el món, però sobretot perquè va deixar un parc d'escultures monumentals a Seül d'una llarga perdurabilitat. La celebració del 25è aniversari volia homenatjar la població i el territori del Principat d'Andorra, i es va imaginar amb Gérard Xuriguera un simposi d'escultures monumentals (*petjada de l'home*) en què se situarien aquestes escultures en un lloc emblemàtic de cada una de les set parròquies (*grandesa de la natura*). Després de llargues negociacions es va escollir set escultors: el veneçolà Carlos Cruz-Díez, el suec Erik Dietman, el mexicà Jorge Du Bon, l'americà Dennis Oppenheim, l'israelià Dani Karavan, l'italià Mauro Staccioli i l'irlandès Michael Warren.

Quan se celebra un simposi d'escultures monumentals els escultors es queden durant un període al lloc on se celebra el simposi i defineixen les obres conjuntament, a més de reunir-se cada dia per informar-se de l'avenç dels treballs.

En el cas d'Andorra, la CASS va necessitar, per portar a terme aquest simposi, la col·laboració del Govern i dels serveis de la conselleria de Cultura. L'any 1991 el cap de Govern era el Sr. Òscar Ribas i el conseller d'Educació, Cultura i Joventut, el Sr. Josep Dallerés; la seva comprensió del projecte i la seva implicació van ser decisives per poder dur a terme el simposi. També va ser decisiva l'acció del Sr. Josep Maria Ubach, en qui el conseller de Cultura va delegar per ajudar i coordinar el treball dels escultors i resoldre tots els

Jorge Du Bon. "Estructures autogeneradores".
Espirall que es desenvolupa dins de si mateixa.
Canillo

problemes de relació amb les institucions, els proveïdors i realitzadors de les obres.

Els set escultors reunits a Andorra van desplaçar-se conjuntament a cada una de les set parròquies. Amb els cònsols de cada parròquia, els set escultors van definir el lloc on es faria l'escultura, i una vegada el lloc escollit, es van sortejar entre els set artistes les set parròquies.

A Jorge Du Bon li va tocar Canillo; a Michael Warren, Encamp; a Mauro Staccioli, Ordino; a Dennis Oppenheim, la Massana; a Dani Karavan, Andorra la Vella; a Carlos Cruz-Díez, Sant Julià de Lòria; i a Erik Dietman, Escaldes-Engordany.

No faré una anàlisi crítica de cadascuna de les escultures perquè això es va fer en una guia: *Set itineraris d'Andorra*, publicada per la CASS a l'inici de l'any 1993.

En aquesta guia hi ha set itineraris, amb una església romànica, explicats per Marta Planas i una escultura del simposi, analitzada per Ermengol Puig i Francesc Rodríguez; també hi ha set poemes de Miquel Martí i Pol.

No faré tampoc una història del desenvolupament dels gairebé tres mesos que va durar el simposi; això ho hauria de fer el Josep Maria Ubach, que va seguir dia a dia totes les reunions, les peticions estrafoles dels artistes i les dificultats per realitzar les idees a vegades extravagants dels escultors.

Intentaré explicar com totes les personalitats

que van participar-hi van percebre la monumentalitat dels paisatges d'Andorra i la singularitat de la població i les institucions andorranes.

Dani Karavan, israelià de Tel Aviv, és per a mi el més interessant dels artistes del simposi, perquè no hi té cap obra –per les raons que explicarem– però és el que, amb Gérard Xuriguera, va influenciar més la ideologia del simposi. A Karavan li va tocar Andorra la Vella, i amb els cònsols s'havia decidit actuar al rec del Solà. El lloc el va colpejar: la seva situació, a la solana; el rec amb l'aigua, les baranes de fusta, la roca al llarg del rec, i en la primera reunió ja va indicar que volia posar portes al llarg del rec. Les portes monumentals en formigó blanc són un dels elements emblemàtics de l'obra de Dani Karavan.

Després de llargues discussions va decidir que posaria al llarg del rec set portes d'una alçada de 4 a 5 metres i de l'amplada del rec perquè els vianants poguessin passar sota les portes; cada porta se situaria en direcció a la parròquia a la qual corresponia.

Per poder visualitzar la seva obra va fer construir per un fuster la porta de Canillo, que durant molts anys va quedar a sobre del rec. Va tenir diverses reunions amb una empresa de construcció per determinar el gra del formigó, perquè cada porta tenia un gra diferent, que anava d'un formigó llis a uns formigons més o menys granulats. En una reunió em demanà quin era el nostre llibre sagrat; li vaig indicar que el *Manual Digest*, me'n va demanar un exemplar i posteriorment em va demanar d'escollir set màximes, i m'explicà que entre porta i porta volia fer gravar sobre els rocs set versicles de l'Antic Testament i set màximes del *Manual Digest*.

La Lídia Armengol estava llavors greument malalta, la vaig visitar i li vaig explicar el projecte de l'escultura de la seva parròquia; li vaig demanar d'escollir les set màximes del *Manual Digest*. Quan li vaig donar les set màximes que havia escollit la Lídia Armengol, Karavan es va emocionar perquè volia que la seva obra a partir d'Andorra la Vella fos un far dirigit cap a totes les parròquies. Aquesta obra no es va poder realitzar perquè un dels catorze brancals envaïa mig metre quadrat d'una propietat privada. Els cònsols d'Andorra la Vella van demanar que

l'escultura d'Andorra la Vella no s'edifiqués en el rec del Solà. Aleshores van proposar a l'escultor belga Paul Van Hoeydonk de fer, en el marc del simposi, una obra a l'edifici Prada Casadet, ja que Dani Karavan es va enfadar molt i no va voler imaginar cap més obra que no fossin les seves portes al rec. Una curiositat és que Dani Karavan, quan va decidir no fer l'obra, no va acceptar cobrar la seva paga, però es va quedar encara uns quants dies per ajudar els altres escultors.

En el simposi també s'hi va afegir una altra obra. En efecte, el japonès Toshimitsu Imai, que va presentar una exposició en el marc del 25è aniversari del regim andorrà de protecció social, va voler tenir una obra en el simposi i van proposar-li de fer una escultura a l'entrada de la sala d'exposicions del Govern.

Ens va demanar on podria trobar pedres significatives dels paisatges d'Andorra, i durant dos dies varem recórrer Sorteny per buscar tres pedres. Puc assegurar que les tres pedres escollides eren molt particulars perquè en vàrem passar revista a més d'un centenar.

Michael Warren. "Un lloc pagà". Encamp

Mauro Staccioli. "Ordino Arcalís'91". Ordino

Aquesta selecció va durar dos dies, perquè entre pedra i pedra, es parava i deia, indicant un racó de Sorteny: "Mireu aquest jardí, és molt més admirable que tots els jardins que pugui fer."

Totes les escultures van correspondre a l'objectiu que havia fixat Gérard Xuriguera, que l'escultura deixés una empremta en el paisatge, en comunió perfecta amb la natura que l'envolta.

Quant a Jorge Du Bon, el més bohemí dels nou artistes que van treballar en el simposi, Josep Maria Ubach va haver de patir durant tres mesos les bestieses del mexicà, que a més no dormia a l'hotel com tots els altres, sinó que dormia a la seva furgoneta, que li servia de taller. L'obra de Jorge Du Bon és excepcional, no solament per la seva bellesa sinó pel treball, que permet al tronc de fusta desenvolupar-se en estructures autogeneradores, fet únicament amb una serra de mà. La situació dels tòtems, "espirals que es desenvolupen dins de si mateixes", al Roc del Quer seran sempre una relació amb la natura molt particular!

Als Cortals d'Encamp, on com diu Martí i Pol, "La Bellesa aleshores acompanya / qualsevol gest, i tot és amorós / i esperançadament

solemne", Michael Warren va construir "un lloc pagà", que és un escenari de teatre grec que posa l'home en relació amb la natura. El títol de l'obra fa relació al *pagans*, és a dir al pagès romà, que no creia en els déus oficials de Roma sinó que tenia els seus de propis: el Sol, la Lluna, el vent, la pluja, etc., que l'oficialitat equiparava a falsos déus. Però el pagès romà va ser el primer ecologista, perquè passava la vida a relacionar-se amb la naturalesa. L'obra de Warren és l'escenari que ens permet relacionar-nos amb la natura. Les estructures de roure cremat són fetes amb roure irlandès; també li vaig demanar com faria que la seva obra fos andorrana. Em va demanar que algú l'acompanyés per visitar tot Andorra per poder trobar la forma que pogués afirmar l'andorranitat de l'obra. Al final va trobar davant l'església de Sant Julià la pica baptismal, que ara és a dins de l'església; i així, l'andorranitat de l'obra de Warren és el baptisteri de l'església de Sant Julià fet amb roure irlandès.

La primera reflexió que va fer Mauro Staccioli quan li va tocar Arcalís és que li costaria molt fer l'escultura, i en efecte, la roda enorme d'Arcalís és l'escultura del simposi que va tenir la gestació més llarga i més difícil. Staccioli és un escultor italià minimalista, molt

minimalista; la seva escultura de Seül va servir de bandera i de senyal al simposi de Seül del 1988, i a Arcalís va saber tot seguit que havia de fer un cercle, car tot és dinàmic: l'aigua de les cascades, dels torrents i dels torrentols, les politges dels telecabines, el pendent de la carretera, etc. Però Staccioli era tan minimalista que no havia fet mai cap cercle, i es va passar gairebé un mes per poder tancar la circumferència. Al final va dibuixar la seva roda, però la va fer tan curiosa, amb un cantell interior tan especial, que la fabricació de l'escultura va ser molt difícil. Vàrem trobar un taller a Tolosa que va fabricar les peces del cercle i vàrem soldar les peces a Arcalís. Aleshores per complicar més les coses va voler que l'escultura fos col·locada en desequilibri, perquè deia: "S'observarà també un altre efecte; mentre pugui el cotxe, els passatgers tindran la impressió que l'anell, com una roda enorme, va corrent cap a ells, com va passar per primera vegada a la pel·lícula dels germans Lumière quan la gent va fugir en veure entrar el tren a l'estació de la ciutat."

Com que amb Xuriguera repetíem cada dia que els artistes fossin curiosos amb la natura, quan la roda va ser acabada Staccioli em va dir: "He fet un ull de cíclop perquè pugueu mirar millor els paisatges d'Arcalís." El vaig contestar amb l'últim vers del poema de Martí i Pol, *Arcalís*: "Tot l'univers dins els ulls d'una dona."

Volíem un escultor americà per al simposi d'Andorra, i vàrem demanar Simmons i Dennis Oppenheim. Simmons no estava disponible i Oppenheim ens va dir que no sabia on era Andorra; vam haver d'insistir-hi molt per fer-lo participar. El dia que va arribar a Andorra, hi havia el Festival de Jazz a Escaldes, amb l'actuació d'Oscar Peterson; ens va dir que no venia de Nova York per anar a escoltar Oscar Peterson, i el Josep Maria Ubach va acompanyar tots els artistes al concert menys Dennis Oppenheim. Va ser el primer que va decidir l'escultura que volia fer: els primers dies, en la reunió diària, va venir amb una bossa de l'Escale on portava una tassa d'Arcopal i amb el gest que hi havia en el catàleg ens va dir "aquí teniu la meva escultura", quan cap dels escultors no havia decidit res. Amb els cònsols de la Massana s'havia decidit d'ubicar l'escultura al turó que hi ha després

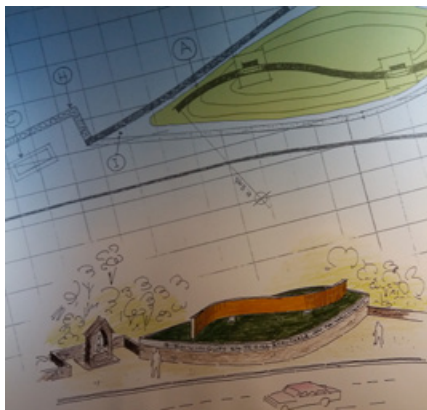
Dennis Oppenheim. "Tempestat en una tassa de té".
La Massana

del camí que va a Setúria. Al cap d'uns dies, Oppenheim ens digué que havia trobat un lloc que li semblava millor. Vàrem demanar l'autorització del comú, i l'escultura es troba al lloc escollit per Oppenheim.

Anys després, el Pere Canturri em va demanar per què havíem situat l'escultura en aquest lloc i em va dir que aquest lloc és extraordinari, perquè està just sobre una cova que té una vista sobre tota la vall del nord. Realment tots els llocs escollits per a les escultures, amb l'excepció d'Andorra la Vella, són llocs molt emblemàtics del territori andorrà.

L'obra de la Massana s'intitula *Tempestat en una tassa de té*, una expressió anglesa que es fa servir per expressar molt soroll per poca cosa. Ens va justificar aquest títol perquè els cònsols de la Massana havien dit que era la parròquia dels anglesos i per magnificar la natura, en indicar que els problemes de l'home són poca cosa en el context tan gran de la natura que ens envolta.

Dos i tres anys després tenia una exposició a Barcelona, ens hi vàrem trobar i en un moment de confiança em va explicar que el títol de l'escultura d'Andorra tenia l'origen en el fet que per decidir-lo de venir a Andorra, el Gérard i jo mateix li vam explicar que Andorra era un país extraordinari, meravellós, etc. i que quan va arribar a Andorra, venint de Nova York, va trobar el lloc realment molt posat a tot. És a dir, que li havíem pintat una cosa molt gran, quan era molt posat a tot, molt soroll per no-res, *Tempest on the tea cup*. Després de la decepció de Dani Karavan vam demanar a Paul Van Hoeydonck, belga

flamenc, de fer una escultura, en el marc del simposi però situada a Andorra la Vella, a l'edifici de la CASS, on ja hi havia des del 1985 dues escultures del francès Albert Féraud, al passeig del riu, i del català Josep Subirà-Puig, al centre del pati de l'edifici Prada Casadet. Van Hoeydonck és un artista singular que fa escultures amb material de bronze de recuperació i que té una relació molt estreta amb un gremi internacional molt important, *les ferrailleurs*, que desarmen vaixells. Una curiositat: és l'únic escultor que té una obra a la Lluna, una peça molt petita que representa un home i que va ser un regal del gremi de *les ferrailleurs* a la NASA. Quan va veure

l'edifici de Prada Casadet, va escollir la volta accidental de l'edifici i va crear un robot en suspensió amb elements de bronze recuperats d'un vaixell desarmat, construït els anys 30 i de nacionalitat txecoslovaca. Al final va

Carlos Cruz-Díez. "Fisicromia per Andorra". Sant Julià de Lòria

trobar una peça que va afegir sobre el robot i que és el satèl·lit. Paul Van Hoeydonck té una obra gràfica molt important i és l'únic artista que sap fer serigrafies amb relleu, de la mateixa manera que Henri Goetz va inventar la litografia amb relleu amb el procediment Goetz.

Quan es passa la frontera del riu Runer per entrar a Andorra es veu la fisiocromia per Andorra de Carlos Cruz-Díez, una variació cromàtica que ens permet, passant amb el cotxe, sortint o entrant a Andorra, llegir els colors d'una manera diferent en funció de la llum; el color esdevé una realitat autònoma. Avui, amb 92 anys, Carlos Cruz-Díez és l'actor major i el principal representant mundial de

l'art òptic. Dels nou artistes que hi van participar, quatre han mort i cinc segueixen en vida, i Carlos Cruz-Díez és el més important, perquè és el gran teòric del color i elabora els últims avenços conceptuals. La seva participació en el Simposi d'Andorra va dinamitzar tota la tropa; en efecte, va venir a Andorra amb la seva esposa, que cantava música sud-americana. A París, a la Rue Monsieur Le Prince, hi havia una *boîte*, que era d'un pintor italià de l'art òptic, Zanotti, que era al mateix temps l'iniciador d'un grup de quatre cantants (dos homes i dues dones), Los Machucambos, que van venir a cantar a l'auditori d'Ordino quan es va concloure el simposi. Les vetllades a la Rue Monsieur Le Prince estaven sempre animades per la parella dels Cruz-Díez, i de la mateixa manera van animar tots els participants del simposi. Avui encara, 25 anys després, la fisiocromia per a Andorra ha guardat tota la seva esplendor. Quan li va tocar Sant Julià, on s'havia determinat com a lloc d'implantació de l'escultura la frontera del riu Runer, Carlos Cruz-Díez va demanar de poder penjar la seva escultura a la muntanya que hi ha sobre el riu enfront de la desviació, amb l'argument que seria la nova bandera de Sant Julià. Els lauredians li van explicar que era impossible.

Al faulista meravellat Erik Dietman li va tocar Escaldes-Engordany. Amb els cònsols es va indicar com a lloc el riu Madriu, a la cruïlla de les carreteres d'Engolasters i de la Comella. Us dono el text que va escriure Erik Dietman:

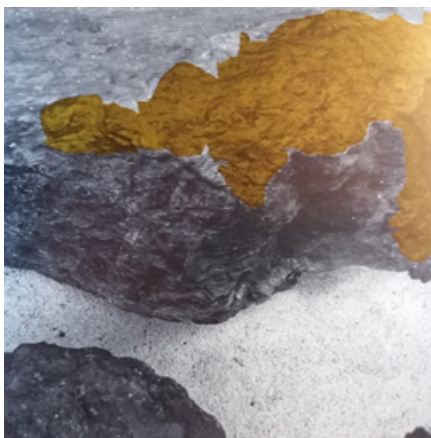
"Aquestes escultures, instal·lades en el torrent a l'entrada de la Vall del riu Madriu, inaccessible avui encara i –ho espero– per molt a venir, són un homenatge als ferrers

Paul Van Hoeydonck. "Robot en suspensió". Andorra la Vella

Erik Dietman. "Pep, lu, Canòlic, Ton, Meritxell, Romà, Anna, Pau, Carles, Eugènia... i els altres". Escaldes-Engordany

Toshimitsu Imai. "Homenatge a Andorra". Sala d'exposicions del Govern

del país que treballaven molt i molt temps abans de l'arribada de Sony, Adidas, Toshiba, Philips, i altres.

M'oposo a les escultures megalomaniaques (això no és gaire simpàtic pels meus amics...) que sovint destorben –i fins i tot aixafen– la natura, ficades allà com aquestes construccions que pol·lueixen el medi ambient.

He volgut que l'espectador, si és atent i pacient, descobreixi tot passant un detall, després un altre, i encara un altre, que tots s'encadenen com els elements d'un centre.

Quant a aquells que passin massa de pressa, això és el seu problema".

Resulta que la primera parròquia, Canillo, amb Jorge Du Bon, i l'última, Escaldes, amb Erik Dietman, van tenir els dos artistes més diferents en el simposi: el mexicà que s'alimentava de cacauets i vivia en una furgoneta, i el suec que va voler allotjar-se en un hotel de luxe i que bevia només vins de molta qualitat. Però tots, tan diferents, van estimar Andorra i van produir unes obres que encara avui magnifiquen la bellesa del país.